

**CENTRUM VOOR ACTIEVE
NETWERKONTWIKKELING EN
OMGEVINGSONDERSTEUNING**

INHOUDSTAFEL

1. UITGANGSPUNTEN	p.3
2. DOELGROEP	p.3
3. BEGELEIDINGSDOMEINEN	p.4
3.1. CONTEXTBEGELEIDING	p.4
3.2. INDIVIDUELE BEGELEIDING	p.6
3.3. RESIDENTIËLE BEGELEIDING	p.6
3.4. DAGPROGRAMMATIE	p.7
4. METHODIEKEN	p.8
5. VOORWAARDEN	p.10
5.1. FLEXIBILITEIT VAN DE VERBLIJFSFUNCTIE	p.10
5.2. BEREIKBAARHEID/BESCHIKBAARHEID	p.10
5.3. BEGELEIDINGSENGAGEMENT	p.10
5.4. ORGANISATIE	p. 10
6. BESLUIT	p.11

CANO

CENTRUM
ACTIEVE
NETWERKONTWIKKELING &
OMGEVINGSONDERSTEUNING

De visie van het Centrum voor Actieve Netwerkontwikkeling & Omgevingsondersteuning (CANO) werd voor een eerste maal uitgeschreven in oktober 2001. De huidige geactualiseerde CANO-visie is het gevolg van de daarop volgende continue zoektocht naar het zo efficiënt en effectief mogelijk bereiken en begeleiden van onze doelgroep, zeer intensief te begeleiden jongeren. Verschillende experimentele erkenningen en heel wat wetenschappelijk onderbouwde methodiekontwikkeling (ZIB-experiment, steunpunt voorzieningen cat.1-bis) gingen vooraf aan deze tekst.

Ondertussen loopt sinds drie jaar de projectformule GKRB. Deze formule laat ons toe, weliswaar beperkt, om de CANO-principes in de praktijk om te zetten. Ondertussen breidde de oorspronkelijke groep uit met drie voorzieningen en is ook de praktijk geëvolueerd.

Samen vonden we de tijd rijp om deze praktijk neer te schrijven.

1. UITGANGSPUNTEN

Het CANO-concept pleit voor een herdefiniëring van de residentiële hulpverlening, met als uitgangspunt dat ook bij erg moeilijke gezinscontexten de hulpverlening vorm moet krijgen vanuit en in de dagelijkse leefomgeving van de jongere. Juist bij deze jongeren, met vaak heel moeilijke gezinsinteracties, dient extra werk gemaakt te worden van het zoeken naar en versterken van een steunkring rondom de jongere zodat hij/zij opnieuw een veilige plaats in zijn/haar eigen leefomgeving krijgt.

Als we de hulpverlening vanuit de leefomgeving van de jongere laten vertrekken, spreken we niet alleen over jongeren, maar ook over contexten en leefomgevingen.

Vanuit deze benaderingswijze (her)benoemen we de moeilijkheden en de problemen waaraan gewerkt dient te worden en herbekijken we de plaats waar en de manier waarop dit kan gebeuren.

De jongere geeft met zijn/haar grensverleggend gedrag aan dat het grondig misloopt in zijn/haar leefomgeving: hij/zij is vaak de probleemdruager. Dit gedrag wordt gezien als 'het probleem', terwijl het vaak een camouflage is van de uit balans geraakte onderliggende interacties in een gezin. Dit gedrag kan voor de jongere leiden tot afwijzing door het eigen gezin en tot maatschappelijke uitsluiting, eerder dan tot herstel van ontstane breuken en het bereiken van evenwicht.

Vooraf bij deze jongeren moet het doel van de hulpverlening heel expliciet gericht zijn op 'opnieuw verbinding maken met de leefcontext'. Cruciaal hierbij is het geloof in de positieve mogelijkheden en de oplossingscapaciteiten van de jongere, van zijn/haar ouders en van andere relevante steunfiguren in de leefomgeving, gekoppeld aan een expliciet gezamenlijk engagement om ontstane breuken te herstellen en te voorkomen.

We focussen op een totaalprogramma dat voortdurend in het groter geheel van de leefomgeving van de jongere geplaatst wordt. In een geïntegreerde aanpak kan het aandeel van de leefomgeving niet vrijblijvend zijn. Betrokkenen uit de leefomgeving zijn medeverantwoordelijk voor het veranderingsproces dat gezamenlijk wordt gestart. Participatie van de context is onontbeerlijk. Onze opdracht is appèl doen aan en sturen van de pedagogisch aansprakelijke omgeving en stimuleren van de betrokkenen in het opnieuw opnemen van hun verantwoordelijkheid.

Het bovenstaande betekent dat netwerkontwikkeling en omgevingsondersteuning niet gerealiseerd kunnen worden in een uitsluitend residentieel concept, maar wel in een geïntegreerd model waarin de context, de individuele begeleiding, de residentiele begeleiding en de dagprogrammatie gevat worden.

2. DOELGROEP

De CANO-voorzieningen richten zich tot jongeren en hun leefomgeving die ondersteuning nodig hebben omwille van een ernstig verstoord samenleven. Onze doelgroep omvat jongeren en hun leefomgeving die door een samenloop van ernstige en langdurig problematische situaties verzwakt zijn en zelf over onvoldoende kracht beschikken om de ontstane breuken te herstellen. Hun voorgeschiedenis wordt vaak getekend door onregelmatige gezinsstructuren en/of ernstige traumata. Deze maakt ieder gezinslid uiterst kwetsbaar. De focus komt vaak op het 'overleven' te liggen. De beleving overvraagd te zijn, hypothekeert de betrokkenen in het geven van gepaste zorg aan elkaar.

Jongeren communiceren innerlijke onrust vaak met problematisch gedrag.

Meisjes 'kiezen' vaak voor internaliserend gedrag. Wanneer ze getekend zijn door traumata zoals seksueel misbruik, vervallen ze vaak in apathie, zelfverminking, suïcidaal gedrag, ... Bovendien zijn deze meisjes sociaal uiterst kwetsbaar en beïnvloedbaar, waardoor ze dreigen in maatschappelijk risicovolle milieus terecht te komen.

Jongens, geconfronteerd met de machteloosheid binnen hun gezinssituatie, uiten hun angst en onzekerheid vaak in externaliserend gedrag. Het gebrek aan zelfvertrouwen en de beïnvloeding van risicomilieus versterken de neerwaartse spiraal van delinquent gedrag. Mislukkingen en (vrees voor) afwijzing tasten hun eigenwaarde en of geloof in een toekomstperspectief aan. Om zichzelf te beschermen ontwikkelen ze vaak een diep wantrouwen ten overstaande van hun omgeving.

De meeste van deze jongeren hebben een hulpverleningsverleden achter de rug met vaak ook een opname in een gemeenschapsinstelling en/of psychiatrie.

Deze gezinnen hebben vaak de sterke wil om iets aan hun situatie te veranderen, maar zijn het geloof in hun mogelijkheden kwijt. Er is de wens om met voldoening samen te kunnen leven, maar verscheidene teleurstellingen en breuken weerhouden hen om nog hoop te koesteren. Het gezin wordt overweldigd door de eigen problematiek zodat maatschappelijke participatie wordt bemoeilijkt. Soms worden deze gezinnen zelfs geweerd uit maatschappelijk structuren. De competenties van het gezin zijn zodanig ondergesneeuwd dat er geen gebruik meer van wordt gemaakt.

De reguliere residentiele hulpverlening slaagt er maar moeizaam in om een aanbod te formuleren opdat deze gezinsleden terug aansluiting bij elkaar en de maatschappij kunnen vinden. Een fragmentair aanbod (waarbij bijvoorbeeld enkel het probleemgedrag van de jongere als ingangspoort wordt gebruikt) versterkt vaak nog meer de vicieuze cirkel van afwijzing en exclusie, ook in onze sector. Een geïntegreerd hulpverleningsmodel kan een antwoord bieden op deze exclusie en opnieuw verbondenheid realiseren door een aanbod te formuleren op volgende begeleidingsdomeinen.

3. BEGELEIDINGSDOEINEN

Het thuismilieu en de ruimere leefomgeving zijn de dragende krachten in het persoonlijk netwerk van de jongere of moeten dit terug worden. Vanuit de vragen en mogelijkheden van de jongere en zijn leefomgeving, wordt een begeleidingstraject op maat voorzien. Iedere CANO-voorziening dient dan ook de hierna opgesomde begeleidingsdomeinen grondig uit te bouwen. Deze verschillende domeinen moeten naadloos op elkaar kunnen aansluiten en vanuit dezelfde visie vertrekken. De residentiele voorziening biedt de

dragende structuur die zorgt voor de wisselwerking tussen de verschillende noodzakelijke begeleidingsdomeinen.

3.1.CONTEXTBEGELEIDING

Contextbegeleiding omvat gezinsbegeleiding en netwerkbegeleiding. Het betreft maximaal in en met het gezin werken en een netwerk activeren als dit op het eerste zicht niet aanwezig lijkt.

Gezinsbegeleiding

De primaire verantwoordelijkheid voor de opvoeding van de kinderen ligt bij de ouders. De zorg voor de jongere blijft het recht van de ouders. Zij zijn deskundige voor de zorg die hun kinderen nodig hebben. De Bijzondere Jeugdbijstand heeft als opdracht ondersteuning te bieden daar waar het vermogen van de ouders in de zorg voor hun kinderen is verzwakt. De autonomie van de ouders, hun vermogen om zich aan te passen aan nieuwe situaties en problemen zelf op te lossen, moet hersteld worden.

Tussen het gezin en de jongere zijn echter vaak breuken aanwezig. De relevante pedagogische personen zijn dikwijls vervreemd van de jongere voor wie ze toch verantwoordelijk blijven. Ze hebben vaak het gevoel geen vat meer te hebben op de situatie. Wisselende gezinssamenstellingen zorgen voor vervaging van ouderrollen en voor onzekerheid. Toch merken we dat ondanks alle problemen en breuken in de leefomgeving, vader en/of moeder, broers en zussen belangrijke personen in het leven van de jongeren blijven.

Het is niet ons streven het gesprek in plaats van het gezin te voeren, wel de dialoog in het gezin te stimuleren en te ondersteunen. De gezinsbegeleiding is intensief en aanklappend, maar op basis van een gelijkwaardige, wederkerige relatie. Bij het begin van het hulpverleningsproces wordt gevraagd aan alle gezinsleden om een actieve rol spelen in de samenwerking, met respect voor de positie die ze kunnen innemen. Het is een proces van continu en soepel aftasten, bijsturen, afstemmen van aanbod op vragen. Cliënten worden ondersteund en gecoacht. Ze worden op hun eigen verantwoordelijkheid en competenties aangesproken en regisseren het traject mee.

Netwerkbegeleiding

Netwerkdelen doet een beroep op de eigen krachten van mensen, streeft naar competentieverhoging om op die manier cliënten te responsabiliseren. De belangrijkste doelstelling van de netwerkbegeleiding is de afbouw van de hulpverlening en de overheveling van de verantwoordelijkheid naar de cliënt en zijn/haar ruimere leefomgeving. Deze leefomgeving omvat zowel familiale, sociale en maatschappelijke structuren. De hulpverlening gaat het formele en informele netwerk rond de cliënt (weer) opbouwen of verstevigen.

Netwerkbegeleiding biedt een kader om een veelal braakliggend terrein in de leefwereld van de jongere te ontginnen: met wie, waar en wanneer heeft de jongere contact (gehad). Verschillende deelterreinen worden zo bekeken: de ruimere familie, school, werk, vrije tijd, hobby's, vrienden, ... Er kunnen verschillende obstakels zijn in het netwerk: moeilijkheden om bepaalde jongeren in een school te integreren, problemen met de medewerking van de leefomgeving of het gebrek aan een ondersteunende omgeving, de afwezigheid van structuur in de opvoedingscontext van de jongeren, ... Net omdat de leefomgeving voor de jongere essentieel is, is het bijzonder belangrijk dat er met al onze mogelijkheden gezocht wordt om deze directe leefomgeving op een indringende wijze aan te spreken en ze te betrekken bij het ontwikkelen van een begeleidingsprogramma en bij de opvoeding van de jongere in het algemeen. Het wordt de 'rode draad' doorheen het individuele programma dat samen met de relevante pedagogisch betrokkenen opgesteld en uitgevoerd wordt. Het netwerk van de ouders is

eveneens vaak erg verbrokkeld. De jarenlang aanslepende problemen leiden ook voor hen tot exclusie en isolement, zowel op formeel als informeel vlak. Willen we de eigen oplossingscapaciteiten ondersteunen, dan moet ook hier opnieuw verbinding komen met familiale, sociale en maatschappelijke structuren.

We organiseren als CANO-voorziening netwerkcirkels tijdens de begeleiding.

Dit zijn structuren opgebouwd rond dragende mensen uit de directe leefomgeving (gezin, familie, kennissen, leerkrachten, ...) die zich willen engageren om samen de negatieve spiraal om te buigen door een gedeeld engagement en positieve ondersteuning. Ook samenwerkingsverbanden met professionele partners zijn hiertoe noodzakelijk. Om overlappingen en fragmentarisch werken te voorkomen is het essentieel om de onderlinge communicatie en hulp te integreren in het totaaltraject van de cliënt.

Naast onze directe begeleidingsopdracht als CANO-voorziening werken we samen met lokale maatschappelijke structuren. We willen initiatieven nemen om positieve uitwisseling tussen de jongere en de samenleving te bevorderen. Op die wijze trachten we in te grijpen in processen van uitsluiting die aan de ontstane breuken voorafgaan. De cliënt wordt ondersteund in het zoeken naar aanvullende en gepaste dienstverlening en waar nodig wordt bemiddeld zodat zorg op maat kan aangeboden worden.

3.2. INDIVIDUELE BEGELEIDING

De CANO-voorziening gelooft in de positieve krachten van de jongere en zijn/haar gezin. Anders naar gedrag durven en kunnen kijken, kan opnieuw perspectief bieden in een problematische situatie. Onze jongeren hebben vaak een lage eigenwaarde en een diep wantrouwen in de omgeving en de hulpverlening. De hulpverlening moet dan ook de zelfwaarde van de jongere als centraal thema meenemen in het begeleidingsproces. Door verbinding te krijgen met zichzelf kan de jongere opnieuw greep krijgen op zijn/haar leven, zijn/haar negatief zelfbeeld bijstellen en verklaringen vinden voor pijnlijke gebeurtenissen uit het verleden zodat positieve gebeurtenissen opnieuw op de voorgrond kunnen komen.

Ook de verbinding met de eigen context is in het persoonlijke proces cruciaal. De jongere ontleent immers bestaansrecht aan zijn/haar ouders en enkel deze ouders kunnen dit recht opnieuw waarde geven. De existentiële loyaliteit kan niet ongedaan worden gemaakt. De hulpverlening heeft hier een brugfunctie om deze verbindingen te realiseren en is gericht op het overbodig maken van zichzelf.

De inhoudelijke accenten in een CANO-begeleiding zijn sterk geïndividualiseerd, gericht op de specifieke hulpvragen en dynamiek van de jongere en zijn/haar gezin. De begeleider stimuleert deze individuele leerroute en bewaakt de continuïteit in het hulpverleningsproces, daarbij in analyse en aanpak ondersteund door een multidisciplinair team.

De individuele leerroute formuleert een aanbod van een op leeftijd en eigen context afgestemde zelfstandigheidsgroei. De zelfstandigheidstraining speelt in op verscheidene domeinen: het huishoudelijke, het financiële, het administratieve, ... en er is ook aandacht voor de individuele sociale weerbaarheid.

De begeleiding heeft de opdracht om grensoverschrijdend gedrag stop te zetten. Door het interactioneel duiden van dit gedrag kan een voedingsbodem gecreëerd worden om een noodzakelijke gedragsverandering te bewerkstelligen.

Bij delinquente jongeren is een structureel kader van het allergrootste belang. Voor het herstellen van dit opvoedingskader is een nauwe samenwerking met en ondersteuning van het gerechtelijk systeem noodzakelijk. Dit kader kan het programma afdwingbaar maken, m.a.w. dwang dient hier gecombineerd te worden met hulpverlening.

3.3. RESIDENTIËLE BEGELEIDING

De CANO-voorzieningen organiseren de residentiële werking zodanig dat er maximale ruimte ontstaat voor intensieve individuele begeleiding van de jongere en zijn context. Het verschil tussen jongeren moet voldoende plaats krijgen. Dit kan zich bij de verschillende CANO's vertalen in uiteenlopende concrete werkingen, gaande van kleine residentiële units tot een intensief omkaderde grotere leefgroep die inspeelt op de differentiatie tussen jongeren.

Het residentiële aanbod is gericht op het 'verbindend werken' op verschillende domeinen, zowel op het terrein van school en dagbezigheid als in het netwerk van vrienden en familie.

De jongere wordt gestimuleerd om terug verbinding te leggen met zichzelf, met zijn context van oorsprong en met de context waarin hij zich dagelijks beweegt. Residentieel werken creëert extra ruimte om een netwerk te herstellen of zelfs uit te bouwen als de jongere geen context meer heeft. Voor de context van de jongere kan de residentiële 'back-up' een verhoging van de eigen kracht betekenen waardoor het mogelijk wordt op langere termijn te blijven werken aan de probleemsituatie waarmee men geconfronteerd wordt. Het residentiële permanentiesysteem vormt een steeds aanwezige terugvalbasis voor alle jongeren en hun context.

Voor de jongere biedt de residentie de mogelijkheid tot 'leren samenleven', een essentiële vaardigheid om in een context te kunnen leven. Door talrijke breuken in de verblijfsituatie zijn de vaardigheden van jongeren op dit vlak dikwijls onvoldoende ontwikkeld of hebben ze de motivatie verloren om hier nog in te investeren.

Het verblijf kan een structurerende functie hebben. De residentiële begeleiding biedt immers een leeftijdsadequaat kader aan met een genormaliseerd leefritme vanuit een open en participatieve doch ook sturende en gestructureerde pedagogische omkadering. Groepsprocessen kunnen als een leermiddel gezien worden. De jongeren leren meer verantwoordelijkheid op te nemen en werken aan het ontwikkelen van competenties: dagstructuur, praktische vaardigheden, zorg voor anderen, sociale vaardigheden en zelfzorg. Bij de 'moeilijker te begeleiden' jongeren zijn dit vaak belangrijke elementen in hun problematiek.

Een CANO-residentie staat zowel open voor langdurige begeleidingen, wanneer dit vanuit de problematiek van de jongere aangewezen is, als voor jongeren die op relatief korte termijn terug naar huis gaan wonen of willen doorgroeien naar Begeleid Zelfstandig Wonen. De 'zap'-functie is er vanaf het begin ingebouwd: jongeren kunnen soepel 'schakelen' tussen residentieel, in de (oorspronkelijke leefomgeving verblijven of zelfstandig wonen. Anticiperend op en tijdens crisismomenten kunnen time-out- en projectwerking nieuwe radicale breuken vermijden en het langetermijnperspectief gaaf houden.

3.4. DAGPROGRAMMATIE

De dagbesteding van jongeren in CANO-voorzieningen is problematisch. Vaak zijn er structurele moeilijkheden zoals veelvuldig school- en werkverzuim, onaangepast gedrag op school of werk, schoolmoe, ... We trachten deze spiraal van negatieve school- en/of werkervaringen te doorbreken. Tevens willen we ondersteuning bieden aan de school en de werksituatie om de draaglast te verminderen. Belangrijk is hierbij te zoeken waar de meeste kansen aanwezig zijn voor de jongere, zowel in functie van opleiding of werk als in functie van een persoonlijk groeiperspectief. Indien de breuken zo groot zijn dat een inschakeling in het reguliere onderwijs en arbeidscircuit niet haalbaar zijn, dan is een geïndividualiseerd vervangend programma aangewezen dat zowel individueel als in groep kan georganiseerd worden.

De CANO-voorziening gaat in een samenwerkingsverband een aanbod formuleren of ontwikkelt desnoods eigen dagprogramma's. Deze moeten een directe aansluiting geven

op de leefomgeving van de jongeren waarbij de pedagogisch relevante personen betrokken worden. Attitude- en sociale vaardigheidstraining zijn hierbij essentiële onderdelen.

Activeren kan als eerste doel worden gesteld. Het is immers belangrijk opnieuw beweging en een vast en veilig ritme te brengen in de leefsituatie van de jongeren. Zo kan perspectiefloos-zijn plaats ruimen voor verbondenheid met de realiteit, verbondenheid met de eigen omgeving, ... en uiteindelijk resulteren in een toekomstgerichte houding. De tweede doelstelling is het vergroten of uitbreiden van de motivatie, de attitudes en de vaardigheden, zodat terug kan opgestart worden met een voltijdse dagbesteding (school en/of werk). Er worden aanknopingspunten gezocht voor het heropstarten van een reguliere dagbesteding, met een specifiek aanbod: school- en/of werkoriëntatie, sollicitatietraining, werkbegeleiding, vrijwilligerswerk,...

De alternatieve dagbezigheid kenmerkt zich ook door een pretherapeutische invalshoek. Er worden voorwaarden gecreëerd om inzicht te verwerven, gevoelens te verwoorden of te uiten, te experimenteren met nieuwe vaardigheden, ... aan de slag te gaan met kwetsingen.

Samenwerking met andere partners uit het ruime maatschappelijke spectrum van de alternatieve school- en werkbegeleiding is essentieel voor deze werkvorm.

Een actief partnerschap biedt het voordeel om de doelstellingen van het activeren af te blijven stemmen op de noden en competenties van de jongeren en zo het risico te vermijden dat overbevraging leidt tot uitsluiting.

4. Methodieken

Elk CANO-traject vormt telkens opnieuw een unieke puzzel, geënt op de specifieke cliëntsituatie. Onze specifieke doelgroep, die vaak heel wat weerstand en wantrouwen ten overstaande van hulpverlening heeft ontwikkeld, zet ons aan tot een voortdurend zoekproces en tot het ontwikkelen van innoverende methodieken. Gestandaardiseerde programma's en methodieken schieten te kort voor dergelijke opdracht, waardoor er niet zoiets bestaat als 'de CANO-methodiek'... Het flexibel putten uit een divers methodiekenaanbod is nodig om voortdurend die strategieën in te zetten die het best aansluiten bij de specifieke doelgroep. Ook moeten de gebruikte strategieën continu op hun efficiëntie geëvalueerd worden en indien nodig aangepast worden.

Elk centrum ontwikkelde eigen specialisaties en legt eigen klemtonen in haar aanbod. Facetten waarin een centrum niet voorziet, vormen telkens opnieuw de aanzet voor een zoektocht naar samenwerking met andere diensten.

We stippen hier enkele methodieken aan. In grote lijn zijn er methodieken waar de klemtoon ligt op het verbinden. Andere leggen hun klemtoon op het deblokken van situaties. Een derde groep is vooral gericht op herstel. Uiteraard is deze lijst niet exhaustief en zal iedere methodiek op maat van de jongere en zijn context worden aangepast.

VERBINDENDE METHODIEKEN

- Eigen kracht conferenties: Een buitenstaander (geen professioneel hulpverlener) brengt rond een jongere diverse betrokkenen samen uit familie en vriendenkring, naar aanleiding van een bepaalde situatie (bijvoorbeeld na herhaaldelijk weglopen uit een voorziening of bij de start van begeleid zelfstandig wonen). Het doel van de conferentie is een plan te maken waaraan iedereen meewerkt en dat de jongere helpt om moeilijkheden te overwinnen.

- Ronde tafel gesprekken: Het activeren van steunkringen (rondetafelgesprekken) is cruciaal. We gaan immers samen met de context zoeken hoe breuken kunnen hersteld

worden. De voorziening gaat met de jongere en zijn gezin dragende mensen uit hun directe leefomgeving (familie, buurt, school, werksituatie, vrienden,...) samenbrengen. De aanwezige krachten worden op deze manier geactiveerd en uitdrukkelijk uitgenodigd zich te engageren en ondersteuning te bieden. De CANO-voorziening zorgt voor de 'linking', zij kan de verschillende bronnen mobiliseren en samenbrengen tot een gecoördineerd geheel, namelijk een ronde tafel gesprek.

De ronde tafel gesprekken zijn dus een middel om mensen opnieuw met elkaar te verbinden of nog bestaande verbinding te versterken. Zo kan een voldoende stabiel netwerk, een stutkring, uitgebouwd worden en kan het netwerk een krachtige hefboom worden zodat de cliënt kan terug vallen op de competenties van zijn omgeving.

Het samenbrengen van en overleg met professionele partners is ook absoluut noodzakelijk. De onderlinge communicatie en hulp integreren in het totaaltraject van de cliënt is essentieel om overlappingsen en fragmentarisch werken te voorkomen.

DEBLOKKERENDE METHODIEKEN

- **Ervaringsgerichte projecten:** Jongeren voelen zich meer uitgedaagd om te reflecteren/te groeien in de actie zelf. Nieuwe, uitdagende ervaringen aanbieden, binnen een veilig klimaat, kan hen stimuleren om gekende gedragspatronen te onderzoeken en te experimenteren met nieuw gedrag.

Avontuurlijke, niet-alledaagse projecten kunnen gebruikt worden als ingangspoort om te werken aan zelfontplooiing en relatievorming. Samen met hun gezin kunnen ze gestimuleerd worden om op hun eigen niveau nieuwe vaardigheden aan te leren die hen weerbaarder maken. Door de activiteiten wordt er gewerkt aan een opbouw van contact met de werkelijkheid. Meer in het bijzonder wordt er gestreefd naar verbetering van het vermogen tot communiceren en samenwerken, naar ervaren van succes, naar vergroten van het zelfvertrouwen en naar een positieve kijk op zichzelf en zijn omgeving. De activiteiten worden gericht op het zich openstellen voor verandering via de opbouw van ontspanning, veiligheid en vertrouwen en andere positieve ervaringen. Het is belangrijk projecten niet als losstaande gebeurtenissen te zien, maar te plaatsen in het volledige traject dat jongere en context doorlopen. Heel veel aandacht moet uitgaan naar de terugkoppeling naar de 'gewone' leefsituatie, het zoeken van ankerpunten is essentieel voor de transfer van de opgedane ervaringen.

- Een **time-out project** wordt een positieve ondersteuning van en onderdeel in het begeleidingstraject. Het draagt vooral bij tot draagkrachtverhogend werken en dit zowel naar de jongere, de ouders als naar het team toe. We hanteren projecten vooral als ondersteunende methodiek om een nieuw perspectief en een nieuwe dynamiek te krijgen, en als mogelijkheid om een vastgelopen situatie te doorbreken, te deblokken. Een time-out project biedt de mogelijkheid tot een stuk herbronning met een nieuwe start achteraf. Het lokt zelfreflectie uit doordat de jongere en de ouders geconfronteerd worden met hun eigen functioneren. Time-outs met een hoofdzakelijk sanctionerend karakter, zoals een gedwongen opname in een gemeenschapsinstelling, proberen we zo veel mogelijk te vermijden. De CANO-voorzieningen kunnen een time-out zelf organiseren maar maken ook gebruik van een time-outnetwerk. Onze bedoeling is dat jongeren van diverse mogelijkheden (opvanggezin binnen de eigen familie, gezin van vrienden, gastgezinnen, landbouwers, leefgemeenschap, voorzieningen,...) gebruik kunnen maken naargelang de individuele probleemstelling. De agenda blijft steeds: een stap te zetten op de weg naar integratie in de eigen leefomgeving

HERSTELGERICHTE METHODIEKEN

- **Restoratieve cirkels:** Bij grensoverschrijding of andere negatieve feiten is het zinvol een restoratieve, reflexieve opdracht op te leggen, waarbij de jongere ter voorbereiding van een 'restoratieve cirkel' een aantal vragen uitwerkt rond het gebeurde, zijn/haar aandeel in het gebeurde en hoe herstel kan plaatsvinden. Ook de 'benadeelde' of het 'slachtoffer' krijgt een aantal parallelle vragen.

Meestal is dit voor jongere die met zijn/haar gevoel vastzit, geen sinecure. Vanuit de emotionele blokkade, is het vaak zeer confronterend met zijn/haar gevoelens in contact te komen. De jongere krijgt bij de voorbereiding van de vragen de hulp van een begeleider, die hem/haar aan het denken zet, het bewustwordingsproces bij hem/haar op gang brengt en verder stimuleert.

Na de voorbereiding vindt er een 'restoratieve cirkel' plaats, waar naast de jongere, ook de direct betrokkenen en een procesbegeleider, aan deelnemen. Vraag na vraag wordt besproken. Hierbij krijgen de jongere, het slachtoffer en de andere betrokkenen beurtelings het woord. Emoties worden beluisterd en herhaald. Bedoeling is om tot een concreet voorstel van herstel rond het gebeurde te komen. Eens dit voorstel is bereikt, wordt de cirkel afgerond. De opvolging van de uitvoering van het voorstel berust bij de jongere zelf en bij de begeleider van de jongere.

ANDERE

- **Creatieve, niet-verbale methodieken:** Jongeren vinden vaak beter aansluiting bij werkwijzen die geen al te groot beroep doen op hun verbale mogelijkheden. Praten wordt vaak als saai of bedreigend ervaren.

Zo kan psychodrama, rollenspelen, werken met diverse materialen en audiovisuele middelen, ... een goede manier zijn om aansluiting te vinden bij hun leerstijl.

- **Sociale vaardigheidstraining:** Dit betekent het ontwikkelen van sociale vaardigheden in een leergroep. De jongeren worden niet enkel verantwoordelijk gesteld voor het eigen gedrag, maar ook voor een klimaat waarin men elkaar helpt. Jongeren krijgen wisselende taken en rollen (bijv. leiding nemen). Bij bepaalde vormen van asociaal gedrag komen er consequenties voor de ganse groep. Groepsactiviteiten (zowel vormend, ontspannend als ervaringsgericht) en groeps gesprekken zijn uitdrukkelijk aanwezig. Elementaire beleefdheid en respect voor anderen én voor materiaal staat centraal. Correct modelgedrag van begeleiders is noodzakelijk.

- **Zelfstandigheidstraining:** via kamertraining, studiotraining kunnen jongeren wegwijs gemaakt worden in hun proces naar zelfstandigheid. Uiteraard is dit een heel individueel proces dat niet van de ene dag op de andere start noch afgerond is. Het is van wezenlijk belang om ook in de dagelijkse situatie én in relatie tot het gezin aandacht te schenken aan het proces van individualisatie.

5. VOORWAARDEN

5.1. FLEXIBILITEIT VAN DE VERBLIJFSFUNCTIE

CANO is maar mogelijk wanneer de zogenaamde ZAP-functie kan worden gerealiseerd. De jongere moet kunnen verblijven in de leefomgeving die de meeste groeikansen biedt. De mogelijkheid om soepel heen en weer te zappen tussen eigen leefomgevingen onderling en de residentie is daarbij onontbeerlijk. Het streven blijft: een stabiel verblijf binnen de eigen context. De residentie kan hierbij de functie hebben van een ondersteunende, beveiligende, structurende context en kan tevens de schakel tussen verscheidene verblijfsmogelijkheden zijn: projectplaatsen, gastgezin, psychiatrie, drughulpverlening,

5.2. BEREIKBAARHEID/BESCHIKBAARHEID

CANO biedt een permanente bereikbaarheid. De jongere, de ouders of andere betrokkenen kunnen 24 uur op 24 uur iemand bereiken. Hierdoor zijn crisiscoaching en ondersteuning, maar ook responsabilisering mogelijk.

Beschikbaarheid om onmiddellijk in de context te interveniëren, wordt soms als een nog krachtiger middel ervaren. Dit kan enkel als de zelfverantwoordelijkheid van de context niet ondermijnd wordt. Het zelf zoeken van hulpbronnen en oplossingen voor problemen wordt onderdrukt wanneer de hulpverlening te vlug zelf de zaken in handen neemt. Het is zeker belangrijk om op tijd los te laten.

5.3. BEGELEIDINGSENGAGEMENT

De CANO-voorziening engageert zich om van start te gaan met moeilijke, complexe problematieken en hulpvragen, en zeker om aanklappend en geduldig te zoeken naar mogelijkheden om een verschil te maken en verandering teweeg te brengen. Crisissituaties of vastgelopen begeleidingssituaties zijn in principe geen aanleiding om de hulpverlening te beëindigen, maar creëren een uitdaging. Door anders naar het gedrag te kijken, willen we een schijnbaar vastgelopen begeleiding terug perspectief geven.

Een CANO-voorziening voorziet alternatieven (time-outprojecten, time-outnetwerk, dagprogrammaties, ZAP-functie,...) waardoor ze gericht kan blijven anticiperen. Zo kunnen crisismomenten een scharnierfunctie krijgen en wordt met alle betrokkenen gezocht naar manieren om het begeleidingsproces op een constructieve manier voort te zetten.

5.4. ORGANISATIE

Een CANO-voorziening ziet het als haar opdracht om steeds weer innoverend in te spelen op maatschappelijke noden ten aanzien van haar doelgroep. We willen in actieve participatie met onze cliënten en in permanent overleg met zowel de verwijzende instanties als andere betrokken diensten en organisaties gedifferentieerde hulpverlening op maat blijven ontwikkelen. De zorg voor de meest kwetsbare cliënten vraagt ook een permanente dialoog met de overheid rond maatschappelijke en financiële prioriteiten. Een CANO-voorziening participeert dan ook in het maatschappelijk debat door signaaloverdracht en actief overleg.

De CANO-voorziening wordt gedragen door een dynamisch en geëngageerd management. Het beheer creëert ruimte voor innoverende processen. Hierbij is er voldoende aandacht voor de balans tussen pragmatiek en idealisme en voor een (financieel) evenwichtig beleid.

De voorziening moet flexibel en multidisciplinair georganiseerd zijn om aldus te kunnen inspelen op de wijzigende vragen van de cliënten. Actief met de context bezig zijn houdt in dat er voldoende middelen, onder andere in begeleidingsuren, aan toegewezen worden.

Dit werk vraagt van de begeleider bijkomende en soms andere vaardigheden. Ervaring en opleiding moeten dit ondersteunen. Dikwijls zal hij/zij in de context werkzaam zijn, erin meedraaien. Het is dus een andere opdracht dan die van de residentiewerker.

6. BESLUIT

CANO is een fundamentele visie op hulpverlening. Ze vertrekt van de vraag en het engagement van een jongere en zijn context. Ze wil een antwoord bieden op korte termijn, ingebed in doelstellingen op lange termijn. Deze visie werd ontwikkeld vanuit een jarenlange ervaring in het werken met jongeren met de meest uiteenlopende moeilijke problematieken. Steeds werd er gezocht naar aangepaste nieuwe werkvormen: intensieve individuele begeleiding, intensieve contextwerking, projecten van uiteenlopende aard, time-out werking, intensieve samenwerking met scholen, eigen dagprogrammatie,... Al deze methodieken worden geïntegreerd in het CANO-model.

Het is een visie die essentieel is in de hulpverlening aan alle jongeren, maar die zeker bij de 'moeilijker te begeleiden' jongeren een breed en flexibel methodiekenarsenaal biedt om op langere termijn te kunnen blijven werken. Door vanaf de start van de begeleiding duidelijke afspraken te formuleren, vertrekkend van de verwachtingen van jongere en context, wordt geanticipeerd op crisismomenten.

De voorzieningen die zich profileren als CANO-voorziening kiezen ervoor om hun organisatie structureel op een zodanige wijze uit te bouwen dat deze integrale intensieve

werking op korte en lange termijn maximaal kan worden gerealiseerd. Om snel een geïndividualiseerde aanpak te realiseren is voldoende gespecialiseerde omkadering noodzakelijk. De bereidheid tot opname van en het behoudsengagement ten aanzien van jongeren die elders uitvallen of in gesloten instellingen 'blijven hangen' is evident. Ook bij het gedwongen beëindigen van de begeleiding blijft er een engagement bestaan dat een bereidheid impliceert tot samen blijven zoeken en bij voorkeur de begeleiding opnieuw op te starten. Een CANO-voorziening investeert sterk in een netwerk van samenwerkingsverbanden om ook op lange termijn haar methodiekenarsenaal te kunnen blijven aanbieden. Een voldoende flexibele reglementering en voldoende middelen, zowel personeel als financieel, zijn onontbeerlijk.

Aangezien de volledige organisatiestructuur in functie van de CANO-werking wordt uitgebouwd, is ook het perspectief om dit op lange termijn te mogen blijven doen, met bijhorend engagement op alle niveaus, ook van de subsidiërende overheid, van essentieel belang. Een CANO-werking vereist investering op lange termijn. Een langetermijnvisie dient stap voor stap verwezenlijkt te worden. Hiertoe zijn ervaren medewerkers, die de mogelijkheden krijgen om zich voldoende te vormen, van essentieel belang. Extra middelen enkel door middel van tijdelijke projecten ter beschikking stellen, brengt een verhoogd verloop van medewerkers met zich mee en zet bijgevolg een rem op de kwalitatieve ontwikkeling. Tevens beperkt de voorwaardelijkheid van projectmiddelen de bereidheid (én mogelijkheid) tot investeren op langere termijn in aangepaste infrastructuur om de diversiteit van aanbod naar behoren te kunnen realiseren.

september 2005

Vzw Begeleidingscentrum Stappen, Sint - Amandsberg (Gent); vzw Binnenstad (Maria Goretti), Brugge; vzw Cirkant, Turnhout; vzw Hadron, Gent; vzw Jongerenwerking Pieter Simenon, Lommel; vzw Oranjehuis, Kortrijk; vzw Orthopedagogisch Centrum voor meisjes in ernstige probleemsituaties (De Wissel), Leuven; vzw Sporen, Heverlee.